

KULTUREN

Lund den 25 maj 2020

Angående kulturapoteken i Sverige.

De historiska apoteken i Sverige representerar stora kulturhistoriska värden förknippade med sjukvård- och medicinshistoria. Dessa värden är i några miljöer bevarade fysiskt i form av byggnader, fast inredning och inventarier. De sammansatta miljöerna ger oss information om hur läkemedel framställts och hanterats i ett historiskt perspektiv men också stora upplevelser och kontakt med 1800- och 1900-talens samhälle. Apotekens stora betydelse tydliggörs av att de ofta uppförts och inretts med höga ambitioner med vackra och symbolladdade dekorer, utförda av skickliga formgivare och hantverkare i högt utvecklad teknik. De mest intressanta historiska apoteken i landet saknar idag formella skydd. Vi vill fästa uppmärksamheten på behovet att säkerställa dessa miljöer genom att införa skydd för de fyra mest väsentliga apoteken i ägardirektiven för Apoteket AB.

Bakgrund

1981 genomförde Riksantikvarieämbetet en landsomfattande inventering med kulturhistorisk värdering av historiska apoteksmiljöer. När apoteksmarknaden avreglerades 2009, ansågs det viktigt att de kulturhistoriskt intressanta apoteken som fortfarande var i drift, även fortsättningsvis skulle vara statliga. I en överenskommelse mellan Apoteket och Farmacihistoriska Sällskapet (FHS) utsågs fyra apotek som särskilt kulturintressanta: apoteket Lejonet i Malmö, Svanen i Lund, Korpen i Stockholm och Storken i Stockholm. Utöver dessa betraktades ytterligare tre ha kulturhistoriskt intresse: Ugglan i Stockholm, Kronan i Skara och Örnen i Vadstena. Idag saknas ett tydligt säkerställande av driften och förvaltningen av dessa kulturhistoriska apoteksmiljöer. Detta har uppenbarats i samband med nedläggningsshotet för landets äldsta apotek, Svanen i Lund.

Skyddade apotek

Apoteket Örnen i Vadstena är det enda i drift varande apoteket som skyddas genom kulturmiljölagen som byggnadsminne. I landet finns även ett knappt 30-tal andra miljöer skyddade som byggnadsminnen¹, som har någon form av anknytning till apoteksnäringen, antingen som historisk funktion eller genom byggherren. Av de fyra historiska apotek, benämnda kulturapotek, som av Apoteksbolaget ansetts ha högst angelägenhetsgrad, är det

¹ <http://www.bebyggelseregistret.raa.se/bbr2/sok/searchResult.raa?#Sokresultat>.

endast Apoteket Korpen som har någon slags skydd i kommunal plan. Samtliga fyra ligger inom område av riksintresse för kulturmiljövården och alla fyra är betecknade som särskilt kulturhistoriskt värdefulla i kommunala kulturmiljöunderlag. Länsstyrelsen kan skydda byggnader till exteriör, stomme, planlösning och i viss mån fast inredning genom att besluta om byggnadsminne enligt kulturmiljölagen. Länsstyrelsen Skåne har genom Länsantikvarie Britta Roos svarat på frågan om möjligheterna att skydda kulturapoteken genom byggnadsminnesförklaring enligt Kulturmiljölagen. Roos beskriver begränsningar då inredning och inventarier, vilka utgör en stor del av de kulturhistoriska värdena, ägs av annan än fastigheten i övrigt, det är fallet i fråga om apoteket Svanen. En liknande skydds nivå som byggnadsminne, men med större frihet att häva eller ändra skyddet, kan uppnås av ett kommunalt beslut genom Plan och bygglagen, där man i en detaljplan kan införa rivningsförbud och skyddsbestämmelser. Gemensamt för de båda lagrummen är att de inte kan säkerställa verksamheten som bedrivs i en miljö.

Om apoteket Svanen i Lund

Apoteket Svanen är ett apotek med exceptionella kulturvärden, det har legat på platsen sedan 1647 kan därmed räknas som landets äldsta apotek. Fastigheten ligger i stadens historiska centrum, inom område av riksintresse för kulturmiljö, Lunds innerstad. Apoteket har gett namn till kvarteret. Miljön har uppmärksammats i Bevarandeprogrammet, där lyfts den fram som särskilt kulturhistoriskt värdefull. Miljön har även lyfts fram i Riksantikvarieämbetets nationella inventering av apotek från 1981, som en av landets absolut mest intressanta historiska apoteksmiljöer.

Under 1800-talets mitt förnyades byggnaderna med ungefär samma utbredning och volym och genomgick en större exteriör och interiör omgestaltning 1897-1901 efter ritningar av Folke Zettervall. Inredningen i skulpterad satinvalnöt gestaltades av Zettervall 1897 och framställdes av "skånska Nisse" Ola Nilsson från Kristianstad. Nilsson gjorde även inredningar till Tjolöholms slott utanför Kungsbacka och Hallwylska palatset i Stockholm. Dekoren interiör präglas av tidens intresse för inhemska växtmotiv och läkekonstens symboler. Här finns gjutjärnskolonner med kapitäl prydda med maskrosor, gaslampor, terrazzogolv, väggfasta hyllor, bänkar och skåp prydda med intarsia fyllda av växtmotiv som ek, mistel, friser av stiliserad slättergubbe, fingerblomma, den ormomslingrade asklepiosstaven samt svanen. Bakom officinen finns materialkammare och lager. År 1954 förändrades en del av inredningen bakom disken men den huvudsakliga prägeln är från sekelskiftet 1900. Även exteriört sett är byggnaden väl bevarad med bland annat en fris i sgraffito av stuckatören Antonio Bellio samt fönster, dörrar och takkupor från omdaningens runt 1900.

Under sommaren 2019 uppmärksammades det att apoteket AB planerade att stänga Svanen. Detta mötte stor uppståndelse bland lundaborna och ett starkt krav på bevarande av ett fungerande apotek fördes fram. En vänförening för apoteket Svanen bildades och uppmuntran och stöd gavs från föreningen Gamla Lund, Sydsvenska medicinhistoriska sällskapet och Kulturen. Idag drivs apoteket i Apoteksbolagets regi och fastigheten ägs av Paulssons fastigheter AB. Byggnaden saknar skydd i gällande detaljplan, upprättad 1935. De äldre kulturhistoriskt värdefulla inventarierna ägs av Apotekarsocieteten i Stockholm, efter donation av den siste privata innehavaren Uno Nordström. Apotekets historik och beskrivning är behandlad i Uno Nordströms bok "Apoteket Svanen i Lund 350 år". Apoteket Svanen ska

ge avkastning till ägaren och så länge det sker kan apoteket hålla öppet men den välbevarade inredningen som visserligen i sig lockar kunder, är baserad på en hög bemanningsnivå jämfört med moderna apotek, något som leder till låg lönsamhet. En restaurering, en försiktig partiell modernisering av inredningen och en konservering av delar av inredningen behövs för att anpassa lokalen till dagens förutsättningar på apotek. Ett sånt iordningsställande genomgick apoteket Lejonet i Malmö för några år sedan. På längre sikt krävs även ett säkerställande av apoteksfunktionen och ett långsiktigt skydd för byggnad, fast inredning och inventarier.

Förslag till skydd och säkerställande

Vi önskar att Regeringen formulerar ägardirektiv för Apoteket AB för att säkerställa de kulturhistoriska värden som utgörs av en fungerande apoteksrörelse i de så kallade kulturapoteken, apoteken Svanen i Lund, Lejonet i Malmö, Storken samt Korpen i Stockholm. Ett nytt särskilt ägardirektiv för Apoteket AB med klarläggande om öppethållande för allmänheten bör tas fram.

Med vänlig hälsning

Philip Sandberg, kommunstyrelsens ordförande Lund

Henrik Borg, stadsantikvarie

Lund 20200525

Sändlista:

Sveriges regering, regeringskansliet
Ibrahim Baylan, näringsminister
Riksdagens Näringsutskott
Lena Hallengren, socialminister
Riksdagens Socialutskott
Amanda Lind, kulturminister
Riksdagens kulturutskott

Kopia till:

Ingrid Bonde, ordf Apoteket AB
Apotekarsocieteten
Paulssons Fastighets AB
Riksantikvarieämbetet
Sydsvenska medicinhistoriska sällskapet
Länsstyrelsen i Skåne
Lunds kommun